

2. Федоренко В. В Морально-правове регулювання конфліктів у військовій організації. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1 (41) 2019. С.67-72.
3. Фука М. М. Захист Вітчизни. Профільний рівень : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. /М . М. Фука, І. М. Гарасимів, К. О. Паніко, Ю. П. Щирба, А. А. Гудима. Тернопіль : Астон, 2019. 328 с.

Леськів Ольга

Науковий керівник – доц. Гончаровська Галина

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У КОНФЛІКТІ

Сучасне суспільство перебуває в умовах динамічних соціокультурних трансформацій, що суттєво позначається на процесах формування особистості, особливо в підлітковому віці. Молодший підлітковий період є етапом інтенсивних фізіологічних, психічних та соціальних змін, під час якого особистість дитини поступово виходить за межі дитячої моделі світосприйняття і включається у складніші форми соціальної взаємодії. Саме в цей період формуються базові поведінкові стратегії, які в подальшому визначають особливості соціального функціонування індивіда.

У цьому контексті особливого значення набуває вивчення гендерних детермінант поведінки молодших підлітків у конфліктних ситуаціях, адже саме гендерна належність значною мірою зумовлює особливості сприйняття, інтерпретації й подолання соціальних суперечностей.

Проблематика гендерних особливостей конфліктної поведінки в підлітковому віці є предметом дослідницького інтересу в межах психологічної, педагогічної, соціологічної та гендерної наук. Значний внесок у розробку теоретико-методологічних засад цієї проблеми зробили такі науковці, як А. Анцупов, Н. Гришина, Л. Ємельяненко, С. Ємельянов, І. Жданова, Г. Ложкін, Л. Котлова, О. Чайковська та інші. У їхніх працях акцентується увага на комплексі психічних і соціальних чинників, що зумовлюють виникнення та динаміку конфліктної поведінки, а також на ролі особистісних характеристик у виборі моделей реагування на конфлікт.

Водночас науковці підкреслюють наявність стійких гендерних відмінностей у поведінці індивідів у конфліктних ситуаціях, що зумовлено як біопсихологічними особливостями, так і впливом соціальних стереотипів, очікувань і норм, притаманних культурному середовищу. Гендерний контекст, таким чином, є важливою змінною у процесі аналізу міжособистісних конфліктів, оскільки зумовлює вибір стратегій взаємодії, ступінь агресивності або поступливості, рівень емоційного залучення та здатність до компромісу.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні гендерних особливостей поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях.

Міжособистісний конфлікт виступає складним соціально-психологічним феноменом, що виникає на основі суперечностей між потребами, інтересами, цілями, цінностями або переконаннями учасників взаємодії. Як зазначає О. Чайковська, міжособистісні конфлікти охоплюють когнітивний, емоційний та вольовий компоненти і виявляються через різні форми соціальної напруги, від вербальних суперечок до відчуження або агресивних дій [5].

У науковій літературі існує значна кількість підходів до класифікації причин конфліктів. Зокрема, дослідники підкреслюють, що передумовами міжособистісного конфлікту можуть бути когнітивні розбіжності, спотворене сприйняття ситуацій, упереджене ставлення, комунікативні бар'єри, а також несумісність особистісних рис [4, с. 88]. Розуміння внутрішньої структури та динаміки конфлікту є необхідним для формування ефективних стратегій його подолання, особливо в підлітковому віці, коли індивід лише набуває навичок регулювання емоцій та поведінки.

У підлітковому віці конфлікт набуває особливого значення як засіб соціалізації, виявлення індивідуальної позиції та самоствердження. На думку Л. Котлової, конфлікти в цьому віці нерідко стають способом захисту власної автономії або демонстрацією внутрішньої напруги, пов'язаної з віковими кризами [3]. Причини конфліктної поведінки в підлітків, як правило, мають комплексний характер і поєднують як зовнішні соціальні чинники, так і внутрішньоособистісні психологічні особливості. Серед них – потреба у визнанні, формування самооцінки, прагнення до незалежності, складнощі в комунікації з дорослими та однолітками.

Особливого значення в дослідженні конфліктної поведінки підлітків набуває гендерний аспект. Наукові дослідження свідчать про те, що поведінкові стратегії в конфліктних ситуаціях мають виразну гендерну забарвленість [2, с. 85]. У підлітковому віці починається активне засвоєння соціальних ролей супроводжується інтеріоризацією гендерних стереотипів. Це суттєво впливає на вибір поведінкових стратегій: підлітки часто керуються соціальними очікуваннями, які накладають обмеження на способи вираження емоцій, ініціювання конфліктів та способи їх подолання. У цьому контексті важливим стає розвиток гендерної компетентності, яка передбачає не лише усвідомлення власної статевої ідентичності, але й здатність до конструктивної комунікації, емпатії та дотримання принципів рівності у взаємодії.

У рамках експериментального дослідження гендерних аспектів поведінки учнів 7 класу Тернопільського академічного ліцею «Українська гімназія ім. І. Франка» у конфліктних ситуаціях було поділено 60 учасників на дві групи за гендерною ознакою: 30 дівчат і 30 хлопців. Дослідження проводилося з використанням методики Сандри Бем, яка дозволила класифікувати учнів за трьома типами особистості: маскуліним (66,7% учнів), фемінним (12,5% учнів) та андрогінним (20,83% учнів). У маскулінному типі виявлено рівне представлення хлопців і дівчат (по 33,33%), фемінний тип виявлений лише серед дівчат, а андрогінний тип переважно серед хлопців (16,6%) із невеликим представництвом дівчат (4,17%).

Результати дослідження свідчать, що серед підлітків обох статей переважає маскулінний тип особистості. Це може вказувати на орієнтацію підлітків на традиційні гендерні ролі, хоча окремі прояви андрогінності свідчать про поступове формування більш гнучких моделей реагування в конфліктних ситуаціях. Так, для підлітків з маскуліним типом особистості найбільш характерною є стратегія суперництва, яка проявляється у прагненні домінувати, відстоювати власну позицію та ігнорувати інтереси опонента. Це підтверджує, що маскуліні підлітки схильні до більш агресивних форм поведінки в конфліктних ситуаціях. Водночас, для фемінного типу особистості характерна стратегія компромісу (66,67%), що свідчить про їх схильність до взаємних поступок задля збереження гармонії у стосунках. Це вказує на більш високий рівень емпатії та готовність до конструктивного вирішення конфліктів. Андрогінні учні проявляють більшу гнучкість у виборі стратегій, що демонструє їх здатність адаптувати свою поведінку до конкретних умов конфлікту.

Аналіз результатів за методикою К. Томаса показав, що для маскуліного типу особистості найбільш домінує стратегія суперництва (43,75%), що підтверджує прагнення до досягнення перемоги за будь-яку ціну. У фемінному типі частіше вибирають компроміс (66,67%), що свідчить про прагнення знайти рішення, яке влаштовує обидві сторони. Андрогінний тип демонструє більш варіативну поведінку, зокрема обирає стратегії суперництва (21%), співпраці (19%), компромісу (23%), уникнення (18,75%) та пристосування (18,25%).

Методика Q-сортування також дозволила виявити тенденції поведінки у реальній групі. Так, у маскуліному типі особистості найбільш вираженою є нерішучість (43,75%), у фемінному типі — комунікабельність (100%), а в андрогінному типі спостерігається залежність (40%) та комунікабельність (20%).

Кореляційний аналіз підтвердив значущі зв'язки між статево-рольовими характеристиками та стилями поведінки в конфлікті. Зокрема, для маскуліності виявлено сильну асоціацію з суперництвом ($r=0,67$), а для фемінності — з компромісом ($r=0,68$). Це свідчить про гендерну зумовленість стилів поведінки в конфліктних ситуаціях.

На основі отриманих результатів було розроблено психокорекційну програму, орієнтовану на зниження рівня конфліктності серед молодших підлітків. Програма враховує гендерні особливості учнів і передбачає використання елементів медіації для розвитку навичок конструктивної взаємодії, що є важливим аспектом формування здорових міжособистісних відносин у підлітковому віці.

У рамках констатувального експерименту для оцінки рівня конфліктності серед учнів було застосовано методику «Оцінка рівня конфліктності особистості» (Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель).

Після впровадження психокорекційної програми рівень конфліктності серед підлітків значно зменшився. Зокрема, кількість дівчат із високим рівнем конфліктності знизилася з 20%

до 10%, а серед хлопців — із 36,7% до 20%. Це свідчить про позитивний вплив психокорекційних заходів, які допомогли зменшити конфліктну поведінку серед підлітків.

Кількість хлопців із середнім рівнем конфліктності залишилася відносно стабільною: цей показник зріс з 43,3% до 46,7%. У дівчат же цей показник зріс із 46,7% до 50%, що свідчить про те, що частина учасників з високим рівнем конфліктності перейшли до середнього рівня, що є позитивним результатом. Однак певна частина учасників все ще потребує подальшої роботи над формуванням навичок конструктивної взаємодії.

Найбільш значущі зміни спостерігалися в групі з низьким рівнем конфліктності. Серед дівчат цей показник зріс із 33,3% до 40%, а серед хлопців — із 20% до 33,3%. Це свідчить про те, що впроваджені методи допомогли частині підлітків опанувати ефективні стратегії мирного вирішення конфліктів, знизити рівень агресії та конфронтації.

Спостерігається, що дівчата загалом легше адаптувалися до психокорекційної програми, оскільки їх початковий рівень конфліктності був нижчим. Результати після експерименту демонструють більшу частку учасниць із низьким рівнем конфліктності. Хлопці, у свою чергу, спочатку мали більш виражену конфліктність, що підтверджується високою часткою учасників із високим рівнем конфліктності (36,7%). Проте після програми рівень конфліктності серед хлопців також суттєво знизився, що підтверджує ефективність застосованих методів.

Отже, результати дослідження підтверджують ефективність психокорекційної програми, спрямованої на зниження рівня конфліктності серед молодших підлітків. Спостерігалось зниження кількості учасників із високим рівнем конфліктності, особливо серед хлопців, а також зростання числа підлітків із низьким рівнем конфліктності. Програма виявилася результативною для обох статей, що підтверджує необхідність врахування гендерних особливостей при корекції конфліктної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська О., Іващенко А. Гендерні особливості поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 10 (15). С. 24–32.
2. Гришина Н. В., Кузьменко О. С. Медіація в освітньому середовищі: можливості та обмеження. *Психологія і суспільство*. 2019. № 2 (78). С. 83–91.
3. Котлова Л. Г. Вікові особливості конфліктності у підлітковому віці. *Психологічний часопис*. 2023. № 2. С. 58–64.
4. Литвинчук Н., Смолінчук Л., Дараган А. Вплив психологічних чинників на конфліктну поведінку у підлітків. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка, Психологія»*. 2022. № 20. С. 87–100.
5. Чайковська О. М. Психологічні особливості конфліктності особистості у підлітковому віці. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 38 (1). С. 251–257.